

Царенок А. В., кандидат философских наук, доцент, Черниговский национальный педагогический университет имени Т. Г. Шевченко (Чернигов, Украина), E-mail: kafedra-philosophy@yandex.ru

Аскетико-эстетическая интерпретация литургической аудиосферы.

Аннотация. Выступая фактором развития всей эстетосферы храмового действия в Византии, эстетика аскетизма влияет и на развитие его аудиосферы – области звуковой сакрально-художественной выразительности. Анализ размышлений о церковных музыке и поэзии, которые встречаем в трудах выдающихся византийских мыслителей-аскетов (свв. Афанасия Великого, Василия Великого, Григория Богослова, Иоанна Златоуста, Григория Нисского, Аввы Памво, Аввы Дорофея и др.), позволяет понять специфику аскетико-эстетической интерпретации соответствующего измерения богослужения. Актуальным заданием для эстетики аскетизма является надлежащее осмысление сложного взаимодействия между религиозно-поучительным смыслом и художественностью его выражения, осуществляющегося в контексте литургического действия.

Ключевые слова: эстетика аскетизма, литургическая эстетосфера, аудиосфера, литургическая музыка, религиозная поэзия.

Tsarenok A., PhD in philosophical sciences, docent, Chernihiv National T. G. Shevchenko Pedagogical University (Chernigov, Ukraine), E-mail: kafedra-philosophy@yandex.ru

Ascetic and aesthetical interpretation of liturgical audiosphere.

Abstract. The aim of the article is to explore the specific features of Byzantine ascetic and aesthetical understanding of church service audiosphere (province of sound sacral and artistic expression).

Using the scientific methods of generalization, systematization, hermeneutical analysis of cultural traditions and method of psychology of fine arts, the author tries to point out peculiarities of ascetic and aesthetical interpretation of church music and poetry.

Studying the basic principles of Byzantine aesthetics of the asceticism, scientists should pay attention to the influence, which it has upon the temple aesthetosphere (province of liturgical and aesthetical values). The latter includes the system of different sound peculiarities – audiosphere, – constituted by interaction of such church arts as liturgical music and poetry in particular.

Church service audiosphere can be regarded as the complicated interaction of 1) religious and didactic sense and 2) artistic expression of this sense (using the terminology by modern Ukrainian philosopher V. Lychkovakh, we can call them liturgical “logos” and “aesthesis”).

Having explored the corresponding statements by such famous Byzantine ascetics as sts. Afanasiy, the Great, Vasiliy, the Great, Grigoriy, the Theologian, Ioann Chrysostom, Grigoriy, bishop of Niss, Abba Pamvo and Abba Dorofey, the author of the article underlines the importance of role, which ascetic and aesthetical tradition plays in the Orthodox liturgical audiosphere development. Ascetic experience of Christian East proves, that the mentioned liturgical “logos” is over the liturgical “aesthesis”: religious and didactic sense should dominate in church service audiosphere. The sound artistic expression must help believers to receipt and understand this sacral sense. At the same time, the domination of “aesthesis” is able to profane and secularize the church service, turning it into theatrical spectacle in a varying degree and causing banal psychical exaltation, which has nothing to do with good psychoemotional state of prayer.

Keywords: aesthetics of the asceticism, liturgical aesthetosphere, audiosphere, liturgical music, religious poetry.

УДК 232.22

Шепетяк О. Т.,

здобувач відділення релігієзнавства

Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України

(Київ, Україна), E-mail: oksankaroman@gmail.com

**ХРИСТОЛОГІЧНІ СУПЕРЕЧКИ V СТОЛІТТЯ ТА ЇХНЯ РОЛЬ У
ФОРМУВАННІ НЕ-ОРТОДОКСАЛЬНОГО БОГОСЛОВ'Я**

Анотація. У статті проведений аналіз христологічних суперечок, які відбувалися у християнському богослов'ї V століття. Наслідком цих спорів стало виникнення ересей

несторіанства та монофізитства, які стали предметом обговорення в рамках Ефеського та Халкидонського Вселенських Соборів. Ці христологічні ересі стали офіційним приводом для виникнення східних не-ортодоксальних Церков.

Ключові слова: *несторіанство, монофізитство, христологія, богослов'я.*

Християнство від перших моментів свого існування було багатогранним феноменом і не становило моноліту. Проповідь Христа і апостолів дали фундамент для формування християнського віровчення, однак Новий Завіт не містить чітких богословських формул, які би дали можливість уникнути розбіжностей у його тлумаченні. Вихід християн із юдейського культурного простору і початок проповіді не-євреям спричинили необхідність витлумачити християнство у категоріях не-єврейської культури. Зіткнення культур на фоні поширення християнства було неабияким викликом для християнських богословів, перед якими постала необхідність виробити досконалі засоби інкультурації. Як тільки минула епоха апостолів, які були живими свідками Христа, і які виступали критеріями істинності віри, християнство вступило в нову еру свого існування – еру зустрічі культур і кристалізації віровчення. Перші спроби вироблення богословського термінологічно-поняттєвого апарату здійснили апологети. Намагаючись роз'яснити сутність християнства представникам греко-римської культури, вони були вимушені говорити мовою цієї культури.

Ціллю цього дослідження є систематизація богословських дискурсів V століття в контексті протистояння Олександрійської та Антіохійської богословських шкіл, яке врешті призвело до виокремлення низки не-ортодоксальних Церков східного християнства. Цей дискурс мав глибокий філософський підтекст, оскільки в ньому знайшов застосування багатий доробок античної філософії. В ході дослідження використані доробки класиків дослідження патристичної думки, зокрема А. Карташова, В. Лур'є, І. Митропольського та інших.

На тлі численних спроб інкультурації виникали різноманітні способи викладу віровчення, серед яких далеко не всі були вдалимими. Саме тому рання історія Церкви – це історія постійної боротьби проти ересей. Піком богословського диспуту став період, який охопив IV-V століття. В цей час християнські богослови дали відповіді на питання, які виникали з приводу двох основних догматів християнської віри. Головною проблемою богослов'я IV століття стала тринітологія, тобто вчення про Святу Трійцю. Початок цієї дискусії поклала ересь аріанства. Олександрійський священник Арій виступив із ученням, відповідно до якого Ісус Христос був нижчим за сутністю від Бога-Отця. Проголосивши Христа творінням, Арій підважив доктринальні основи християнства. Результатом жорсткої полеміки, спричиненої ерессю Арія, став Перший Вселенський Собор, який відбувся у Нікеї в 325 році. Результатом роботи Собору стало осудження аріанства та формулювання Нікейського символу віри. Окрім богословської, Собор мав також величезну культурологічну та історичну цінність. Собор був першою у світовій історії зустріччю духовних і політичних лідерів з різних частин світу. Боротьба з аріанством дала поштовх для формування величезного комплексу богословської літератури та дозволила виразитись багатьом геніям тогочасності.

Після Нікейського Собору виникла ще одна богословська проблема – ересь македоніанства, фундатори якого заявляли, що Святий Дух не є Богом. Вирішенням цієї проблеми став Другий Вселенський Собор, який відбувся у Константинополі в 381 році. Саме на ньому найяскравіше проявилось богослов'я великих кападокійців (Василія Великого, Григорія Богослова і Григорія Нісського). Нікейський і Константинопольський Собори стали підсумком чотирьохсотлітньої праці над виробленням богословського апарату християнства. У V століття Церква ввійшла з величезним теоретичним доробком.

Тринітологічні ересі були подолані, але процес інкультурації був ще далекий від свого завершення. V століття ознаменувалося христологічними суперечками,

які і дали поштовх для формування не-ортодоксальних Церков. Підставою для виникнення христологічних суперечок стали відмінності у богословських методах двох основних богословських шкіл раннього християнства – антіохійської та олександрійської. Вони розташовувалися у двох найбільших культурних центрах східної частини Римської імперії – в Антіохії (Сирія) та Олександрії (Єгипет). Обидва міста мали давню історію, і славилися не тільки своїм політичним значенням у минулому, а передовсім своїми культурними та інтелектуальними досягненнями. В цих містах зосереджувалися центри відомих філософських шкіл античності, зокрема середнього платонізму, неоплатонізму, стоїцизму тощо. Давні інтелектуальні традиції дали християнським богословам у цих містах достатні навички для розвитку теоретичного апарату віровчення.

Антіохійська і олександрійська школи різнилися своїми науковими методами. Зрештою, весь богословський дискурс V століття можна підсумувати словами Антона Карташова: «Справа полягала не в Несторії, а в конфлікті шкіл, які розділили весь Схід на дві половини» [2, с. 233]. Оскільки завданням богослов'я, передовсім, є тлумачення Священного Писання, то й ці дві школи зайнялись саме цим. Відмінністю між ними стало розуміння змісту Писання. Антіохійці використовували буквальне трактування, а олександрійці – алегоричне. Богословський апарат найефективніше формувався в боротьбі проти ересей. Іншими словами, заперечуючи ересь, ортодоксальні богослови відточували власні поняття. Однак, неодноразово траплялися випадки, коли богослови, заперечуючи якусь ересь, впадали у протилежну крайність. За цією схемою і виникли всі основні христологічні ересі V століття. Імпульсом для богословських диспутів цього часу дала ересь аполінаризму. Її перший натхненник, Аполінарій Лаодикійський, іменем якого вона названа, використовував аристотелевську антропологічну термінологію. Аристотель вважав, що людина складається з тіла і душі, а в душі виділяються три аспекти. На думку Аристотеля, душа – це життєве начало, а тому вони притаманна всім живим організмам. Аристотелеві засновки домінували у психології аж до Рене Декарта, який ототожнив душу зі свідомістю. Як біолог, який створив першу в історії людства наукову класифікацію живих організмів, яка використовувалася європейськими біологами аж до 1735 року, коли Карл Лінней створив сучасну класифікацію, Аристотель проводив чітке розмежування живих організмів, і вважав, що кожному з його типів притаманний особливий різновид душі. Так душі всіх живих організмів характеризуються вегетативною функцією. Якщо рослинні душі обмежуються тільки цією функцією, то тваринні душі володіють також функцією відчуття і руху. Людські душі, окрім цих функцій, є також розумними. Людський розум керує поведінкою людини і відповідає за ухвалення її рішень. На цій основі Аполінарій зробив висновок, що в момент гріха Адама і Єви розумна частина людської душі була ушкоджена. Після гріха прародичів розум більше не може забезпечувати добру поведінку людини.

Людина не спроможна самостійно виправитись, оскільки розумна частина її душі ушкоджена. Саме тому Христос для того, щоби спасти людину, в момент воплощення замінив собою, тобто Божеством, розумну частину душі. Аполінарієве пояснення поєднання Божественної і людської природ у Христі виглядало логічним, і давало відповідь на христологічне питання. Однак, воно не було сприйнятим Отцями Церкви, яка помітила в ньому ересь. Християни від найдавніших часів віряли, що Син Божий прийняв усю людську природу. Християнська сотеріологія ґрунтується на принципі, який Григорій Богослов висловив за допомогою сполучників *τὸσούτων – ὅσων* (тосутон – госон), який латиною виражався сполучниками *tantum – quantum*, тобто «скільки – стільки». Скільки людського Бог прийняв у Христі, стільки він і спас. Якщо Син Божий прийняв людське тіло і дві частини її душі, тоді він спас тільки їх, а от розумна частина душі не була спасеною. Відповідно, Христос не був Спасителем усієї людини. Замінивши

собою розумну частину людської душі, Христос володів однією боголюдською природою, а не поєднав у собі дві природи. Цю думку Аполнарій Лаодикійський висловив словами «μία φύσις τοῦ Θεοῦ Λόγου σεσαρκωμένη» (μία φύσις ту теу λόгу сесаркомéне – одна природа Бога-Слова воплочена) – богословська формула, яка стала визначальною для христологічних дискусій V століття.

Антіохійські богослови відреагували на цю ересь та викрили її невідповідність християнській доктрині. Полеміка з аполінаризмом відтягла антіохійців у протилежну сторону. Мислителі цієї школи, серед яких особливо виділилися Діодор Тарський, Теодор Мопсуестійський та Іван Златоустий, розвивали христологію, в якій робили особливий наголос на реальній присутності у Христі двох природ: Божої і людської. «Діодор був у свій час учителем Івана Златоустого, а Теодор, учитель Несторія, був другом Златоустого» [3, с. 107]. В цьому дискурсі особливу роль відіграла проблема термінології. Внаслідок тринітологічних суперечок IV століття у богословське використання були введені філософські категорії οὐσία (усія) і ὑπόστασις (гіпостазис). Терміном «οὐσία» означували загальну природу, а терміном «ὑπόστασις» – одиницю індивідуалізації усії. Відповідно, кападокійські отці в рамках тринітологічної дискусії IV століття усією називали Божу природу, а гіпостасями – Божі Особи. Отже, за такою термінологією, в Богові виділяли одну усію і три іпостасі. Однак, «у творах одного та іншого з цих попередників Несторія, тобто і Теодора Мопсуестійського і Діодора Тарського можна зустріти вказівки на ті думки, які згодом могли послужити і справді послужили в самого Несторія основою для тої хитрої системи, яка тепер відома під назвою несторіанства» [5, с. 64].

Антіохійські богослови, наголошуючи на двох природах (усій) Христа всупереч аполінаризму, були вимушені показати, що Бог і людина присутні в Христі не абстрактно, а реально. Якщо у Христі присутні тільки дві усії, тоді вони, на думку антіохійців, є загальними поняттями. Усія без гіпостасі є тільки загальними поняттями, тому вона в дійсності не може існувати без гіпостасі. Якщо у Христі реально присутні Божа і людська природи, тоді він має не тільки Божу і людську усію, а й Божу і людську гіпостасі. Виражаючи це сучасною мовою, антіохійці твердили про наявність у Христі двох ідивідуальностей. Особа Христа-Бога і особа Христа-людини різні, хоч і поєднані в одному Ісусі Христі. Це вчення було доведене до крайності Несторієм, вихідцем із антіохійської школи, який у 428 році став Патріархом Константинопольським. У столиці Несторій, «який наполегливо наслідував чернечі звичаї і славився красномовністю своїх проповідей» [6, с. 272], почав проповідувати не тільки ці доволі складні для пересічних віруючих богословські тези, а робити з них практичні висновки в царині культу. Зокрема, Несторій із твердження про дві гіпостасі у Христі стверджував, що Христос-Бог і Христос-людина були поєднані в одному Христі «особою єднання». Це поняття й до сьогодні залишається не зовсім зрозумілим. Отже, «Божество і людскість у Христі розглядались як дві реальності і два самостійних суб'єкти – сьогоднішньою мовою ми б сказали, як два самостійних «Я» [3, с. 109]. Оскільки у Христі дві ідивідуальності, то властивості однієї з них не можна переносити на іншу. Якщо на Хресті був розіп'ятий Христос-людина, то не можна говорити, що «Бог помер на Хресті». Якщо Марія народила Христа-людину, то недоречно називати її Богородицею, бо, відповідно до аргументів антіохійської школи, Бога вона не народжувала. Однак, у літургійній традиції Марію звать Богородицею. Несторій намагався викоринити це величання, і замінити його словом «Людинородиця», або праймаймі «Христородиця» [3, с. 106]. Це викликало велике обурення віруючих, і притягнуло увагу богословів інших шкіл.

Найактивнішим борцем проти тез Несторія був олександрійський архієпископ Кирило, який «був головним діячем у проголошенні та охороні православного вчення в період Третього Вселенського Собору» [5, с. 139]. Він розіслав єпископам ли-

сти, в яких виклав дванадцять тез богослов'я Несторія, які проголошував ересю. Результатом цієї суперечки стало скликання Третього Вселенського Собору, який відбувся в Ефесі в 431 році. Ефеський Собор осудив ересь несторіанства, а самого Несторія відсторонив від Константинопольської патріаршої катедри. Після Ефеського Собору несторіани попали під переслідування урядом Візантійської імперії. Через ці переслідування несторіани відтіснялися до східних окраїн імперії, а то їй узагалі були вимушені переселятися до сусідньої Персії. «Так і з'явилась група консервативних антиохійців, яка відійшла до Персії» [2, с. 235]. В Персії вони зустріли місцеву християнську традицію, виражену в Ассирійській Церкві Сходу. Влиття несторіан у Церкву Сходу внесло зміни в її богослов'я. Сьогодні Ассирійська Церква Сходу є єдиною Церквою світу, у христології якої присутні несторіанські елементи.

Отже, на Ефеському Соборі перемогла олександрійська богословська школа під проводом святого Кирила, яка презентувала православну христологію. Однак, полеміка з несторіанами змусила олександрійських богословів загострювати ті елементи доктрини, які опонували несторіанам. Зрештою, богословські твори Кирила Олександрійського були геть неоднозначними. Він наголошував на тому, що у Христі присутня тільки одна гіпостась. При цьому олександрійцям доводилося відповідати на головний закид антиохійців: кожна усія, щоби бути актуалізованою, повинна мати свою гіпостась. Якщо у Христі одна усія, то це, відповідно до логіки антиохійців, означало, що в ньому й одна гіпостась. Щоби виплутатись із цієї дилеми, Кирило висловлювався так, начебто у Христі Божественна природа переважала над людською. Пізніші його послідовники, які на основі Кирилових суджень розвинули ересь монофізитства, використовуватимуть унаочнення води і вина: якщо крапля води потрапить у діжку вина, ніхто не скаже, що в діжці тепер вино з водою, а називатимуть те, що в діжці вином; так і людськість, яка у Христі з'єдналась із Божественністю, розчиняється у ній. Кирило не був еретиком; його міркування повністю православні. Однак, він дав достатньо міркувань для формування еретичних висновків у майбутньому.

Основну думку своїх міркувань Кирило висловлював у формулі «μία φύσις τοῦ Θεοῦ Λόγου σεσαρκωμένη», яку попередньо висловлював Аполінарій Лаодикійський. Сам Кирило помилково вважав, що ця фраза належить Атаназію Олександрійському, його далекому попереднику на Олександрійській патріаршій катедрі, який, ще будучи дияконом, брав участь у роботі Нікейського Вселенського Собору 325 року в супроводі свого тодішнього архиєрея Олександра Олександрійського, а коли став єпископом, очолив боротьбу проти аріанства, ставши творцем старонікейського богослов'я, тобто православного богословського концепту, домінуючого до кападокійських отців. Атаназій Олександрійський в усі часи життя Церкви був незаперечним авторитетом у справах віри. Будь-яка теза, автором якої був Атаназій, не могла бути оскарженою та запереченою. Якщо Кирило вірив, що фразу «μία φύσις τοῦ Θεοῦ Λόγου σεσαρκωμένη» промовив Атаназій, тоді для нього вона була незаперечною істиною. Насправді ж, її автором був еретик Аполінарій, і ця формула свій еретичний дух зберегла в усі часи. Кирило сприймав її виключно в контексті правдивого віровчення Церкви: «З св. Кирилом, «єдина природа Бога Слова воплочена» включає в себе не тільки індивідуальну людськість Ісуса, а й усю повноту обоженного людства – всіх спасених і тих, хто спасається, тобто всю Церкву» [3, с. 112]. Він намагався цією формулою виразити, що «Христос – і після воплочення Той Самий Син Божий, в Якому відвічно перебуває Дух. Іншими словами, Син Божий, навіть ставши Христом, залишається одним із Трійці» [3, с. 110].

У 444 році Кирило Олександрійський помер. З його смертю ситуація в Церкві кардинально змінилася. Олександрійським архиєпископом став племінник Кирила, Діоскор, який не відзначався особливими обдаруваннями в богослов'ї,

зате відчував неабияку гордість за свою олександрійську катедру та ревність у продовженні справи Кирила. Діоскор, не будучи талановитим богословом, відігравав у монофізитській суперечці радше роль впливового рупора, аніж ідейного натхненника. В той час в Константинополі почав активну проповідницьку діяльність настоятель одного зі столичних монастирів архимандрит Євтих. Він навчав, що Божа природа Христа повністю поглинула його людську природу; тому вести мову про людськість у Христі немає змісту. Христос і справді взяв на себе людську природу; тому можна стверджувати про дві природи Христа до його вочлочення, але після вочлочення існувала тільки одна природа Христа – Божественна. В пошуках обґрунтування цього вчення Євтих посилався до творів Кирила Олександрійського, фактично доводячи його вчення до крайності. Оскільки Євтих зсилався на Кирила, то Діоскор побачив у ньому активного продовжувача Кирилової справи, і надав йому повну підтримку. Сам Діоскор у своїх проповідях повторював Євтиха. Їхні сучасники бачили у проповідях Діоскора і Євтиха ересь, але як тільки вони про це заявляли, Діоскор звинувачував їх у несторіанстві. Будь-що, що перечило Кирилу, хай навіть не справжнім Кириловим ідеям, а викривленим і спотвореним, сприймалося як несторіанство. Діоскор чудово розумів, що за ним стоїть ще свіжа пам'ять про перемогу Кирила над ересю несторіанства, і це надавало йому наснаги, а бажання надити славу, на кшталт Кирилової, підсилювало його полемічну риторику.

Постать Євтиха була дуже неоднозначною. Відомо, що після Халкидонського Собору монофізити й самі побачили проблеми богословської системи Євтиха. Євтих застосовував свою теорію до індивідуальної природи Ісуса. Тобто Христос-Бог прийняв природу людини-Ісуса, а не людини назагал. Звідси виникало питання, якщо Христос-Бог прийняв природу тільки Ісуса, то що нам, людям, до цього? Для Церкви завжди було важливо показати, що Христос прийняв природу людини назагал, обожив (θεώσις) її, а тому спас усе людство. Якщо ж Христос утілювся тільки в одній людині, то всім іншим з цього немає жодної користі. Саме за це вчення монофізити наклали на Євтиха анатему. Так, він отримав анатему і від православних, і від монофізитів. Діоскор, який повторював проповіді Євтиха, очевидно не догледів цієї помилки Євтиха. Однак, для монофізитів анатемувати Діоскора означало втратити свого лідера і провідника. Як пояснював сам Діоскор цю неприємну ситуацію, нам невідомо. Однак Севір Антіохійський, який перебував у засланні в Єгипті, у VI столітті розповідав легенду, що Євтих обманув Діоскора, і олександрійський архієпископ не був винним у цій помилці, а став жертвою підступності Євтиха. Хто вигадав цю легенду – невідомо; вірогідно, що її придумав і сам Севір.

Як би там не було, Отці Церкви не могли змовчати на ересь Діоскора і Євтиха. Вони почали полеміку, кульмінаційною точкою якої стало скликання Четвертого Вселенського Собору в Халкидоні у 451 році. 22 жовтня 451 року учасники Халкидонського Собору ухвалили орос: «Наслідуючи божественних Отців, всі одногосно навчаємо ісповідувати єдиного і того самого Сина, Господа нашого Ісуса Христа, досконалого в Божестві і досконалого в людськості, істинного Бога і істинного чоловіка, який з душі і тіла, єдиносущного Отцю по Божеству і єдиносущного нам по людськості, в усьому нам подібного, крім гріха, родженого перед віками від Отця по Божеству, а в останні дні ради нас і ради нашого спасіння від Марії Диви Богородиці по людськості, і того ж Христа, Сина, Господа, єдинородного, незлитно у двох природах, незмінно, нероздільно, нерозлучно пізнаваного (не втрачаючи при з'єднанні відмінність двох природ, але зберігаючи якість кожної природи, з'єднаний в єдину особу і в єдину іпостась) не розсіченого чи розділеного на дві особи, а єдиного і того самого Сина, і єдинородного Бога Слово, Господа Ісуса Христа, як про Нього в давнину пророки і як Сам Господь Ісус Христос навчив нас, і як передає нам символ отців наших».

В цьому оросі отці Собору визначили модус поєднання двох природ Христа чотирма термінами: *ἄσυγχύτως* (незлитно), яким заперечували крайніх монофізитів, котрі розуміли поєднання двох природ як вливання води людськості у вогонь Божества, при якому людськість, наче вода, випаровується і повністю зникає; *ἄχωρίστως* (незмінно), яким заперечували поміркованих монофізитів, котрі вважали, що Божество у Христі повністю поглинає людськість, при чому людська природа залишається тільки видимою оболонкою Христа; *ἄδιαιρέτως* (нероздільно), яким заперечували несторіан, для яких поєднання двох природ у Христі тільки ілюзорне; *ἄχωρίστως* (нерозлучно), яким заперечували вчення Маркела Анкирського, відповідно до якого Христос в день останнього Суду відкине людську природу. Обидві сторони суперечки визначили відмінні способи поєднання Божественної і людської природ у Христі. Православні стверджували, що Христос був «у двох природах» (*ἐν δύο φύσεσιν*), а монофізити переконували що Христос був «з двох природ» (*ἐκ δύο φύσεων*). Халкидонський Вселенський Собор, хоч і відмежував православне віровчення від монофізитського, втім не вирішив проблеми повністю. Залишились великі групи єрархів і мирян, які не прийняли постанов Собору, та утворили власні Церкви. Так виникли п'ять Церков, які сповідують монофізитську христологію: Коптська, Ефіопська, Еритрейська, Сиро-Яковитська та Вірменська Апостольська Церкви.

Підсумовуючи, необхідно зазначити, що офіційною причиною виникнення неортодоксальних Церков стали христологічні суперечки V століття. Імпульс для них дав Аполінарій Лаодикійський, який висловив єретичне вчення про поєднання в людині Божественної і людської природ. Ця ересь не викликала особливого захоплення серед християн, однак спричинила богословську полеміку. Основними опонентами Аполінарія стали антіохійські богослови, які виступили наголошували на присутності у Христі двох природ, а щоби підкреслити реальність Божественної і людської природ у Христі, стверджували про присутність у ньому також двох осіб. Цей погляд був окреслений в історії богословської думки як ересь несторіанства, яка була осуджена Ефеським Собором 431 року. Противниками несторіан стали олександрійські богослови, які, на протигагу несторіанам, стверджували, що у Христі одна особа і одна природа. Цей погляд називають ересю монофізитства, і вона була осуджена Халкидонським Собором 451 року. Православний погляд, натомість, ґрунтується на переконанні, що у Христі дві природи (Божа і людська) та одна особа. Наслідком христологічної суперечки стало утворення однієї Церкви з несторіанською христологією – Ассирійської Церкви Сходу, та п'яти Церков із монофізитською христологією – Коптської, Ефіопської, Еритрейської, Сиро-Яковитської та Вірменської Апостольської Церков. Утім, незважаючи на богословське підґрунтя розколу Церкви, фактичним чинником, який до нього призвів, стали політичні та етноісторичні обставини.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ:

1. Амман А. *Путь Отцов. Краткое введение в патристику.* – Москва, Милан: Христианская Россия, 1994. – 239 с.
2. Карташев А.В. *Вселенский Соборы.* – Москва: Республика, 1994. – 541 с.
3. Лурье В.М. *История византийской философии. Формативный период.* – Санкт-Петербург: Аxiоmаb 2006. – XX+553 с.
4. Мейендорф И. *Введение в святоотеческое богословие.* – Лучи Софии, 2007.
5. Митропольский И. *История Вселенских Соборов.* – Санкт-Петербург: Аксион эстин, 2006. – 408 с.
6. Холл С. Дж. *Учение и жизнь ранней Церкви.* / Пер. С англ. – Новосибирск: Посох, 2000. – 324 с.

REFERENCES:

1. Amman A. *Put' Ottsov. Kratkoe vvedenie v patristiku* [The Way Of The Fathers. A brief introduction to the Church fathers.]. – Moskva, Milan: Khristianskaya Rossiya, 1994. – 239 s.
2. Kartashev A.V. *Vselenskiy Sobory* [Ecumenical Councils]. – Moskva: Respublika, 1994. – 541 s.

3. Lur'e V.M. Istoriya vizantiyskoy filosofii. Formativnyy period [History of the Byzantine philosophy. Formative period]. – Sankt-Peterburg: Axiomab 2006. – KhKh+553 s.
4. Meyendorf I. Vvedenie v svyatootecheskoe bogoslovie [Introduction to patristic theology]. – Luchi Sofii, 2007.
5. Mitropol'skiy I. Istoriya Vselenskikh Soborov [History Of The Ecumenical Councils]. – Sankt-Peterburg: Aksion estin, 2006. – 408 s.
6. Khol S. Dzh. Uchenie i zhizn' ranney Tserkvi [Doctrine and life of the early Church]. / Per. S angl. – Novosibirsk: Posokh, 2000. – 324 s.

Шепетяк О. Т., соискатель отделения религиоведения Института философии им. Г. С. Сковороды НАН Украины (Киев, Украина), E-mail: oksankaroman@gmail.com

Христологические дискуссии V века и их роль в формировании не-ортодоксальных Церквей

Аннотация. В статье проведен анализ христологических дискуссий, которые существовали в христианском богословии V века. Следствием этих дискуссий стало возникновение ересей несторианства и монофизитства, которые стали предметом обсуждения в пределах Эфесского и Халкидонского Вселенских Соборов. Эти христологические ереси стали официальным предлогом для возникновения восточных не-ортодоксальных Церквей.

Ключевые слова: несторианство, монофизитство, христология, богословие.

Shepetyak O., applicant of the Department of religious studies, Institute of philosophy G. S. Skovoroda of the NAS of Ukraine (Kiev, Ukraine), E-mail: oksankaroman@gmail.com

Christological disputes of the 5th century and their role in the formation of non-orthodox theology

Abstract. Official reason for the emergence of non-orthodox churches was christological disputes of the 5th century. Apollinarily Laodicean gave them an impulse, because he expressed heretical doctrine of the combination of Divine and human nature in a man. This heresy did not cause particular enthusiasm among Christians, but led to a theological controversy. The main opponents of Apollinarily were Antioch theologians who emphasized the presence of Christ in two natures, and in order to emphasize the reality of the Divine and human natures in Christ, they insisted on the presence of two people in Him. This view was outlined in the history of theological thought as heresies of Nestorianism, which was blamed by Council of Ephesus in 431. Opponents of Nestorian scholars were Odesandrian theologians who claimed that Christ is one person and one nature. This view is called the heresy of monophysitism, and it was condemned by the Council of Chalcedon in 451. The Orthodox view, on the contrary, is based on the conviction that there are two natures (God's and human) and one person in Christ. The result of Christological dispute was the formation of one church of Nestorian Christology – Assyrian Church of the East, and five Monophysite Christology churches – Coptic, Ethiopian, Eritrean, Syro-Yakovytskoyi and Armenian Apostolic Churches. However, despite the theological basis for division of the Church, the actual factor that led to it, have become political and ethno-historical circumstances.

Keywords: Nestorianism, Monophysitism, Christology, Theology.

УДК 1/004.8

Райхерт К. В.,

кандидат философских наук,
доцент кафедры философии та методологии познания
Одесского национального университета имени И. И. Мечникова,
(Одесса, Украина), E-mail: kafedrafilosof@ukr.net

ХЬЮБЕРТ Л. ДРЕЙФУС ПРОТИВ ДЭНИЭЛА К. ДЕННЕТТА В КИНОФИЛЬМЕ *РОВОСОР* (2014)

Аннотация. Авторы кинофильма *Ровосор* (2014) (бразильский кинорежиссёр Жозе Падилья и американский киносценарист Джошуа Зэтумэр) ставят мысленный эксперимент, в рамках которого моделируется столкновение двух противоположных фило-